

Eugenio COSMIU

S-a născut în 27-7-1921 la Mibăileni. Studiază filologia romanică și slavă la universitățile din Iași, Roma, Padova și Milano. Între 1951 și 1963 e profesor de lingvistică generală la Montevideo, iar din 1963 este profesor de lingvistică generală, (ulterior) și de lingvistică romanică la universitatea din Tübingen (R.F.G.). Este considerat drept unul din cele mai mari personalități în domeniul lingvisticii din epoca contemporană. Este doctor în filozofie al Universității din Roma și din Milano, doctor honoris causa al Universității din București, membru corespondent al Academiei de Științe din Norvegia, membru al Academiei regale spaniole.

Studiul funcțional al vocabularului^x

Lexematica

5.0. Sarcina lexematicii este stabilirea paradigmaticii și sintagmaticii vocabularului în limbile funcționale. Specificitatea lor față de concepția funcțională a limbii reiese din specificitatea structurilor paradigmatică și sintagmatică pe care o stabilește. Căci există următoarele tipuri de structuri lexematice: A) structuri paradigmatică și anume a) "primare": cîmp lexical și clasă lexicală; b) "secundare": modificare, dezvoltare, compunere; B) structuri sintagmatică: afinitate, selecție, implicație (termenii

^x Din *Sprache als Gegenwart* Schriften des Instituts für deutsche Sprache, Band XXXIX- Probleme der Lexikologie und Lexikographie, Jahrbuch 1975, des Instituts für deutsche Sprache, Düsseldorf, 1976, p.20-22

sînt bineînțeles convenționali). Aceste tipuri au fost motivate și caracterizate temeinic de autor în alte locuri. Aici urmează să se dea numai indicații generale și precizări suplimentare.

5.1. Cîmpul lexical și clasa lexicală sînt structuri "primare" în sensul că definirea lor nu presupune alte structuri lexicale deja date și că ele pot fi stabilite în vocabular ca atare fără să se raporteze la eventuale "gramaticalizări" a acestuia. Cîmpul lexical este o structură paradigmatică care constă din unități lexicale ("lexeme") care își împart o zonă de semnificație comună și care se află întreolaltă în opoziție nemijlocită; așa de ex. verbele de "deplasare" formează un cîmp lexical în germană: gehen-laufen-rennen-fliegen-schwimmen-fahren etc. "a merge"- "a alerga"- "a fugi"- "a zbura"- "a înota"- "a merge cu un vehicol"; tot așa alt/jung - neu "bătrîn"- "vechi"/ "tînăr-nou" sau adjectivele care indică temperatura (kalt-kühl-lau-warm-heiss "rece"- "răcoros"- "călduț"- "cald"- "fierbinte") Clasa lexicală e o clasă de lexeme care, independent de structura cîmpului lexical sînt legate de un "clase", adică de o trăsătură distinctivă comună care funcționează într-o întreagă categorie gramaticală (respectiv în altă clasă deja existentă în cadrul unei categorii gramaticale). Clasele se evidențiază prin "distribuție" gramaticală și/sau lexicală, adică prin aceea că lexemele apar în combinații analoge gramaticale și/sau lexicale. Așa de exemplu într-o limbă dată în cadrul categoriei substantivului, "animat"- "neanimat", "uman"- "non uman", "masculin" - "feminin" pot reprezenta clase, dacă lexemele corespunzătoare cer anumite combinații specifice lor. Din acest punct de vedere pot fi deosebite lexeme determinante și determinate clasematice. "Clasematice determinante" sînt lexemele care cer anumite combinații,

"clasele determinate" sînt lexemele care nu apar decît în combinații (explicite sau implicite) cu anumite clase, cu alte cuvinte lexeme, care conțin o determinare de tipul "pentru clasa x", "care se spune despre clasa x"; așa de ex. în germană Arzt "medic" și Löwe "leu" sînt lexeme determinante, în timp ce essen "a mânca" și fressen "a mânca" (numai despre animale), Mund "gură" și Meul "bot" sînt determinate clasele.

5.2. Modificarea, dezvoltarea și compunerea sînt structuri "secundare" în sensul că presupun structura cîmpului lexematic (sau a claselor lexematice) și că ele corespund unei "gramaticalizări" a vocabularului. Căci modificarea, dezvoltarea și compunerea sînt feluri (respectiv procedee) ale formării (interne) a cuvintelor, iar formarea cuvintelor prezintă totdeauna determinări de natură gramaticală. Modificarea corespunde unei determinări gramaticale "neactuale", adică unei determinări care nu cuprinde o anumită funcție sintactică a lexemului determinat; aceste este, între altele, cazul la derivarea diminutivală, la derivarea colectivă și la prefixarea verbală. Lexemele formate prin modificare fac întotdeauna parte din aceeași categorie gramaticală ca și lexemele modificate care le stau la bază (cf. Pferd → Pferdchen, rot → rötlich, lachen → lächeln, Tier → Getier, Schrift → Schriftum, fahren → abfahren, fallen hinfallen - "cald" - "căluț", "roșu" - "roșietic", "a rîde" - "a surîde", "animal" - "viețuitoare", "scris" - "scrieri", "a pleca" - "a pleca din loc", "a se pune în mișcare" - "a cădea" - "a cădea jos")²⁾

În schimb dezvoltarea prezintă o determinare gramaticală, așa de ex. Schönheit, Reichtum, Ankunft "frumusețe", "bogăție", "sosire", implică funcția predicativă a lexemelor schön, reich, ankommen "frumos",

3) În traducere românească numai primele trei grupuri de cuvinte exemplifică cele expuse de autor.

"bogat", "a sosi" care le stau la bază (dacă nu chiar propoziții concrete de tipul Maria ist schön "Maria e frumoasă", Hans kommt an "Ionel sosește", căci persoana, numărul, timpul și modul nu sînt date în această dezvoltare). Lexemele formate prin dezvoltare aparțin întotdeauna altei categorii gramaticale decît lexemele care stau la baza lor (cf. schön-Schönheit, abfahren-Abfahrt, reich-bereichern-Bereicherung, Kreis-einkreisen, Tisch-auftischen, Art-ausarten) "frumos" - "frumusețe", "a pleca" - "plecare", "bogat" "a îmbogăți" - "îmbogățire", "cerc" - "încercui", "masă" - "a pune pe masă", "gen" "a degenera".

Compunerea implică cîte două unități între care există o determinare gramaticală. Compunerea poate fi "prolexematică" sau "lexematică". Dacă una din cele două unități e o unitate de natură pronominală adică un "prolexem", atunci compunerea e prolexematică (de ex. pronominal + lesen "a citi" → Leser "cititor"); dacă ambele unități sînt lexeme, ne găsim în față unei compuneri lexematice (de ex. Korb "coș" + Papier "hîrtie" → Papierkorb "coș de hîrtie"). Categoria gramaticală a compuselor e întotdeauna cea a lexemelor, respectiv a prolexemelor determinate.

Diferite structuri secundare pot fi combinate întreolaltă; cf. de ex. gehen "a merge" → ausgehen "a ieși (în oraș)" (modificare); Ausgang "ieșire" (dezvoltare); "agent pronominal + lehren "a învăța pe cineva" → Lehrer "învățător" (compunere prolexematică), + Schule "școală" → Schullehrer "învățător" (compunere lexematică).

a. Ex. Tisch-auftischen nu poate fi folosit ca exemplu în traducerea românească

5.3. Structurile lexematice sintagmatice ("solidaritățile lexicale") sînt combinații lexicale condiționate de o limbă dată. Ele sînt de trei feluri (afinități, selecțiuni, implicații), după cum elementul condiționat al combinației este un clasem, un arhilexem sau un lexem. Așa de ex. între Löwe "leu" și fressen "a mîncă (numai despre animale există afinitate" (combinația este condiționată de clasemul lexemului Löwe (clasa "animat"); între Wagen "car", "vagon", "mașină" și fahren "a merge cu un vehicul" există "selecție" (elementul determinant e aici arhilexemul Fahrzeug "vehicul" de care ține lexemul Wagen); iar în cazul lui seit geraumer Zeit "de multă vreme" avem de a face cu o "implicație" (geraum nu se poate folosi decît cu lexemul Zeit).

6.1. Lexemetics este o disciplină relativ tînără; ca ramură autonomă a cercetării semantice și ca formă specială a lexicologiei, bazele ei au fost puse abia în anii '60. Totuși ea poate fi considerată azi ca destul de dezvoltată în ceea ce privește teoria și metoda.¹

1. Vezi de exemplu de același autor Structure lexicale et enseignement du vocabulaire, în "Actes du Premier Colloque International de Linguistique Appliquée", Nancy, 1966, 175-217 (mai ales 190-208); Les structures lexématiques în "Probleme der Semantik", hrsg. von. W.Th.Elwert, Wiesbaden, 1968, p.3-16; Probleme der strukturellen Semantik, neue Ausgabe, hrsg. von. D.Kastowsky, Tübingen, 1973; Linguistics and Semantics, în "Current Trends in Linguistics", 12, Den Haag, 1974, p.103-171.

Către o tipologie a cîmpurilor lexicale^x

1.1. Cîmpul lexical este o structură paradigmatică primară a lexicului: el este chiar, în acest domeniu, structura paradigmatică prin excelență. Poate fi definit ca "paradigmă constituită din unități lexicale de conținut ("lexeme"), care își împart o zonă de semnificație continuă comună și care se găsesc în opoziție imediată unele cu celelalte" (1). Dar trebuie precizat că opoziția "imediată" se poate stabili între o arhiunitate ("arhilexem") - exprimată sau nu - și o unitate, sau între arhiunități. Cu alte cuvinte un cîmp poate fi inclus în alt cîmp: el poate forma o parte dintr-un alt cîmp, de ordin superior. Într-un micro-cîmp opozițiile se stabilesc între unitățile lexicale ("lexeme"); într-un macro-cîmp, un micro-cîmp în totalitatea lui se poate opune, ca arhilexem, unui lexem sau altor arhilexeme.

1.2. Ca paradigme, cîmpurile lexicale sînt, în principiu, analoge: micro- și macro-sistemelor fonologice și gramaticale (de exemplu: "vocale anterioare", "vocale", consoane labiale", "consoane", "sistem al timpurilor verbale", sistem al persoanelor" etc.). În particular nu există o diferență esențială, din acest punct de vedere, între lexic și gramatică. Un cîmp lexical corespunde, în general, unui sistem categorial, adică unei categorii a gramaticii ("număr", "gen", "mod", "timp", "aspect") și opozițiile interne ale unui cîmp corespund opozițiilor care există în interiorul unei categorii gramaticale. S-a susținut de multe ori că paradigmele lexicale ar fi diferite de cele ale gramaticii: acestea din urmă ar fi "incluse" sau limitate

^x Din "Cahiers de lexicologie". XXVII, 1975, II, p.30-51